

4 ИСХОДИШТА

ТЕМИШВАР
2018

И С Х О Д И Ш Т А O R I G I N A T I O N S

4

Савез Срба у Румунији

Филозофски факултет
Универзитета у Нишу

САВЕЗ СРБА У РУМУНИЈИ
Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ Универзитета у Нишу
ФИЛОЛОШКИ, ИСТОРИЈСКИ И ТЕОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
Западног универзитета у Темишвару

Главни и одговорни уредник:
Проф. др **Михај (Миља) Н. Радан**

Уређивачки одбор:

Проф. др **Снежана Гудурић**, Универзитет у Новом Саду
Проф. **Јања Димитријевић**, Западни универзитет у Темишвару
Проф. др **Марина Јањић**, Универзитет у Нишу
Проф. др **Надежда Јовић**, Универзитет у Нишу
Проф. др **Горан Максимовић**, Универзитет у Нишу
Проф. др **Јордана Марковић**, Универзитет у Нишу
Проф. др **Софија Милорадовић**, Институт за српски језик САНУ, Београд
Проф. др **Радивоје Младеновић**, Универзитет у Крагујевцу
Проф. др **Октавија Неделку**, Универзитет у Букурешту
Проф. др **Михај (Миља) Н. Радан**, Западни универзитет у Темишвару
Проф. др **Срето Танасић**, Институт за српски језик САНУ, Београд
Доц. др **Миљана Радмила Ускату**, Западни универзитет у Темишвару
Доц. др **Данијела Костадиновић**, Универзитет у Нишу

Рецензенти:

Проф. Јања Димитријевић
Проф. др Марина Јањић
Проф. др Надежда Јовић
Проф. др Јордана Марковић
Проф. др Софија Милорадовић
Проф. др Октавија Неделку
Проф. др Жива Милин
Проф. др Михај (Миља) Н. Радан
др Драгана Радовановић
др Биљана Сикимић
др Светлана Ћирковић
Доц. др Миљана Радмила Ускату
Ванр. проф. др Ирена Арсић

У овом броју часописа објављени су радови прочитани
на IV међународном научном скупу *Материјална и духовна култура Срба у*
мултиетничким срединама и/или периферним областима, одржаном на Филозофском
факултету Универзитета у Нишу (13–15. 10. 2017)

САВЕЗ СРБА У РУМУНИЈИ
Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ
ФИЛОЛОШКИ, ИСТОРИЈСКИ И ТЕОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
ЗАПАДНОГ УНИВЕРЗИТЕТА У ТЕМИШВАРУ

И С Х О Д И Ш Т А O R I G I N A T I O N S

4

Темишвар / Ниш
2018

UNION OF SERBS IN ROMANIA
Center for Scientific Research and Culture of Serbs in Romania

UNIVERSITY OF NIŠ, FACULTY OF PHILOSOPHY
WEST UNIVERSITY OF TIMISOARA, FACULTY OF LETTERS,
HISTORY AND THEOLOGY

Editor in-Chief:

Prof. dr. **Mihai (Milja) N. Radan**

Editorial Board:

Prof. dr. **Snežana Gudurić**, University of Novi Sad
Prof. **Janja Dimitrijević**, West University of Timișoara
Prof. dr **Marina Janjić**, University of Niš
Prof. dr **Nadežda Jović**, University of Niš
Prof. dr. **Goran Maksimović**, University of Niš
Prof. dr. **Jordana Marković**, University of Niš
Prof. dr. **Sofija Miloradović**, Institute for the Serbian Language SASA
Prof. dr. **Radivoje Mladenović**, University of Kragujevac
Prof. dr. **Octavia Nedelcu**, University of Bucharest
Prof. dr. **Mihai (Milja) N. Radan**, West University of Timișoara
Prof. dr. **Sreto Tanasić**, Institute for the Serbian Language SASA
Lecturer dr. **Miliana-Radmila Uscatu**, West University of Timișoara
Lecturer dr. **Danijela Kostadinović**, University of Niš

Reviewers:

Prof. Janja Dimitrijević
Associate Professor Marina Janjić
Associate Professor Nadežda Jović
Prof. dr. Jordana Marković
Prof. dr. Sofija Miloradović
Prof. dr. Octavia Nedelcu
Prof. dr. Jiva Milin
Prof. dr. Mihai (Milja) N. Radan
Dr. Dragana Radovanović
Dr. Biljana Sikimić
Dr. Svetlana Ćirković
Lecturer dr. Miliana-Radmila Uscatu
Associate Professor Irena Arsić

САДРЖАЈ

Нина В. Аксић КРСНА СЛАВА КАО ЖИВИ ЕЛЕМЕНТ ТРАДИЦИЈСКЕ КУЛТУРЕ СРБА У ДУНАВСКОЈ КЛИСУРИ (РУМУНИЈА)	9
Иван Бирта СРБИ И РУМУНСКЕ КНЕЖЕВИНЕ У СВЕТЛУ ДВА ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКА РУКОПИСА ИЗ XVII ВЕКА	29
Мирјана Д. Бојанић Ћирковић АНТЕЈСКИ МОТИВИ ЗБИРКЕ ПРИЧА У <i>ВРТЛОГУ ВРЕМЕНА</i> ИВЕ МУЊАНА	49
Гордана С. Драгин ИЗ АКЦЕНАТСКЕ ПРОБЛЕМАТИКЕ СРПСКИХ КЛИСУРСКИХ ГОВОРА У РУМУНИЈИ	61
Смиљана Ж. Ђорђевић Белић <i>ТОДОРОВЦИ / ТОДОРОНЦИ / ТУДОРОНЦИ: ПРИЛОГ</i> ПРОУЧАВАЊУ ДЕМОНОЛОГИЈЕ СРБА У ДУНАВСКОЈ КЛИСУРИ ...	75
Милина Ивановић Баришић БОЖИЋ КОД СРБА У ДУНАВСКОЈ КЛИСУРИ	89
Мирјана К. Илић ИМЕНИЦЕ НА -ИЈА У <i>АНТРОПОГРАФСКОМ РЕЧНИКУ</i> <i>ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ</i> НЕДЕЉКА БОГДАНОВИЋА	99
Саша Б. Јашин МИТРОПОЛИТ НИШКИ И ЕПИСКОП ТЕМИШВАРСКИ ГЕОРГИЈЕ ПОПОВИЋ	109
Ивана Р. Јовановић О КОМПОЗИЦИЈИ И ТЕМАТСКОЈ СТРУКТУРИ НЕДЕЉНИКА <i>НАША РЕЧ</i> САВЕЗА СРБА У РУМУНИЈИ	117

<p>Јелена Р. Јовановић Симић ВЕРБАТОЛОШКА И ДИЈАТОПИЈСКА СТРУКТУРА <i>ИВКОВЕ</i> СЛАВЕ СТЕВАНА СРЕМЦА .....</p>	131
<p>Надежда Д. Јовић СТРАНИ ЕЛЕМЕНТИ У ЛЕКСИЦИ ПРЕРАДЕ ПРИМАРНИХ СТОЧАРСКИХ ПРОИЗВОДА У ГОВОРИМА ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ .....</p>	141
<p>Александра Р. Лончар, Ирена Р. Цветковић Теофиловић О АКЦЕНАТСКИМ КАРАКТЕРИСТИКАМА СРПСКИХ ГОВОРА У БАНАТСКОЈ КЛИСУРИ (БЕЛОБРЕШКА) .....</p>	159
<p>Горан М. Максимовић ЗАБОРАВЉЕНИ ПИСАЦ СИМЕОН ЖИКИЋ ИЗ ПОГРАНИЧНЕ ОБЛАСТИ ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ ПРЕМА РУМУНИЈИ И БУГАРСКОЈ ....</p>	171
<p>Бранкица Ђ. Марковић ГЕРМАНИЗМИ И ХУНГАРИЗМИ У ВИНОГРАДАРСКОЈ ЛЕКСИЦИ ...</p>	185
<p>Јордана С. Марковић НОМИНАЦИЈА ЧОВЕКА У ЖАРГОНУ .....</p>	197
<p>Радивоје М. Младеновић ПОЛУГЛАСНИК У ГОВОРУ СЕВЕРНОШАРПЛАНИНСКЕ ЖУПЕ СИРИНИЋ .....</p>	211
<p>Октавија И. Неделку ИЗДАВАЧКА КУЋА <i>КРИТЕРИОН</i> И СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ .....</p>	223
<p>Октавија И. Неделку, Лидија В. Чолевић СРБИ У БУКУРЕШТУ (3) СРПСКИ КЊИЖЕВНИЦИ – ДИПЛОМАТЕ У БУКУРЕШТУ: ЈОВАН ДУЧИЋ, ИВО АНДРИЋ И МИЛАН РАКИЋ .....</p>	243
<p>Дејан Д. Попов СРПСКИ ХОРОВИ И ПЕВАЧКА ДРУШТВА У ТЕМИШВАРУ (1836–2016) .....</p>	257
<p>Михај Н. Радан, Миљана Радмила Радан Ускату РЕЛИКВИЈЕ ПАГАНСКОГ ПОРЕКЛА У КАРАШЕВСКИМ ВЕРСКИМ ОБРЕДИМА .....</p>	267

Селена Ч. Ракочевић ИГРАНКЕ У СРПСКИМ СЕЛИМА ДУНАВСКЕ КЛИСУРЕ У РУМУНИЈИ	293
Биљана Љ. Сикимић ТЕРЕНСКА ИСТРАЖИВАЊА СРБА У КЛИСУРИ 2017: ОБИЧАЈ КУМАЧЕЊЕ	309
Зоран М. Симић НАД СИНТАКСОМ ГОВОРА СРБА У НЕКИМ СЕЛИМА БАНАТСКЕ КЛИСУРЕ	323
Радоје Д. Симић ЗНАЧАЈ КЊИЖЕВНОГ ДЕЛА БОРИСАВА СТАНКОВИЋА ЗА РАЗВОЈ СРПСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА	341
Веселка Тончева ТРАДИЦИОННАТА СВАТБА НА БАНАТСКИТЕ БЪЛГАРИ В РУМЊНИЈА В МУЛТИЕТНИЧЕН КОНТЕКСТ – СРЂБСКИ ВЛИЈАЊИЈА	349
Татјана Г. Трајковић РАТАРСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА СЕЛА БЕЛОБРЕШКЕ У РУМУНИЈИ	361
Ђорђина М. Трубарац Матић ЕЛЕМЕНТИ КУЛТА ПРЕДАКА У СЛАВСКИМ ОБИЧАЈИМА СРБА ИЗ КЛИСУРСКИХ СЕЛА РУМУНСКОГ БАНАТА (БЕЛОБРЕШКА, ДИВИЧ, СТАРА МОЛДАВА)	373
Светлана М. Ћирковић УПОТРЕБА ГЕСТОВА У НАРАЦИЈИ: СЕЋАЊЕ НА ГАЈЕЊЕ И ПРЕРАДУ КОНОПЉЕ У БЕЛОБРЕШКИ (РУМУНИЈИ)	385
Благоје Чоботин ЕЛЕМЕНТИ ТРАДИЦИЈСКЕ КУЛТУРЕ СРБА У СЕЛИМА У ДОЛИНИ МОРИША: ГОДИШЊИ ЦИКЛУС	401

КРСНА СЛАВА КАО ЖИВИ ЕЛЕМЕНТ ТРАДИЦИЈСКЕ КУЛТУРЕ СРБА У ДУНАВСКОЈ КЛИСУРИ (РУМУНИЈА)

Истраживањем три теме традиционалног живота код Срба (Крсна слава, Божић и свадба) на терену Дунавске клисури, у селима Белобрешка, Дивич и Стара Молдава, сакупљени су подаци о некадашњим и садашњим начинима празновања. У овом раду представљени су начини светковања Крсне славе (свеца) по традиционалним обрасцима, као и њихова трансформација у модерном друштву, али и узроци и последице тих промена. Уочава се велики број промена у прослављању и вршењу славског обреда, али су ипак сачувани његови основни чиниоци, као и његова структура препознатљива у српској традицији. Посебна пажња скренута је на Крсну славу, као на идентитетски елемент Срба у Румунији, уз помоћ кога се и данас препознаје српска заједница и захваљујући коме Срби опстају у мултикултуралној средини.

Кључне речи: Срби, Дунавска клисура, обичаји, Крсна слава, Румунија.

Велику захвалност на свесрдној помоћи у давању података и на гостопримству дугујем мојим саговорницима из села Белобрешка, Дивич и Стара Молдава, а посебну захвалност упућујем господи Горану Стефановићу и Предрагу Деспотовићу на техничкој помоћи на терену и на проналажењу саговорника.

*Саде то се се губи, јено по јено.
Не знам још, како још Свеца слави.
(Борица Марковић, Дивич)*

Крсна слава представља значајан сегмент традиционалне културе, али и православне традиције. То је „празник посвећен патрону-покровитељу куће, села, рода, цркве или професионалне делатности“ [СМ 2001: *слава, крсно име*]. Слава је настала у знак поштовања предака за које се сматрало

¹ nina.aksic@ei.sanu.ac.rs

² Овај текст је резултат рада на пројекту Истраживање историје и културе Срба у Румунији, у организацији Научног центра при Савезу Срба у Румунији (Темишвар), као и рада на пројекту Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије и израда мултимедијалног интернет портала „Појмовник српске културе“ (ЕДБ 47016), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

да су били заштитници куће и рода. Касније, са доласком хришћанства, Славу је преузела црква и на место предака ставила светитеље који су такође постали заштитници дома и породице која живи у њему. Да она представља важан део српског идентитета, показује и постављање Крсне славе на Унесковом листу нематеријалне баштине крајем 2014. године.

У Србији се овај празник најчешће назива Крсна слава или Кућевна слава, док се код Срба у Румунији, на испитиваном терену (Дунавска Клисура), он назива Светац. Као једна од основних идентитетских карактеристика, овај празник заузима значајно место и у животима Срба из Румуније. Прослављањем Свеца, Срби из Румуније чувају свој идентитет, који им помаже да опстану и да се не асимилију у потпуности са Румунима, иако на њиховој територији живе у мањини и у мешовитим браковима.³ Ипак, након више година модернизације друштва, техничког напретка, али и различитих друштвено-политичких догађања, у великој је мери измењен садржај празновања Слава, који ни дотад није био сасвим јединствен у српској традиционалној култури, како закључује и М. Недељковић: „Ништа није тако разговетно народности знак и, по много чему, опредељујуће обележје Срба као што је слава, али је управо ову светковину теже од свих других обичаја подвести под јединствен конач равнања, јер се она тако неуједначено и разнооблично проводи да разлике у томе могу ићи и до потирања“ (Недељковић, 1990: 205). Упркос реченом, славски обред представља један од ретких сегмената традиционалне културе који је своју форму одржао до данас, уистину – са измењеним елементима. Оно што је важно јесте препознатљивост празновања Славе у српском народу, што се очитује и код Срба на територији Румуније, те самим тим доприноси и јачању и очувању идентитета.

За овај рад изабрала сам актуелну антрополошко-етнолошку тему промене празничних обичаја и њиховог садржаја у данашње време, као и уочавања утицаја тих промена на идентитет. Дакле, у прилогу ће бити представљени начини светковања Крсне славе по традиционалним обрасцима у Дунавској Клисури, као и њихова трансформација у савременом друштву, док ће посебна пажња бити посвећена Крсној слави као идентитетском елементу Срба у Румунији. Поред основног питања у вези са начином празновања Славе / Свеца на датом терену данас и предоченог одговора у закључним напоменама, како истиче М. Ивановић Баришић, „истовремено се добија и одговор да ли је у међувремену дошло до значајнијег удаљавања од некада заједничког идентитета српског народа – народа, који се из угла садашњих животних околности Срба у Румунији, може једино посматрати као народ у окружењу“ (Ивановић Баришић, 2015: 130).

Како би се лакше сагледали начини и узроци промена празновања Све-

---

³ Прослављање празника, а у оквиру њих и Крсне славе, код свих народа, а посебно код народа који живе у расејању, могу се „посматрати као врстом ‘чуvara’ етничке свести који су, поред других чинилаца, српски народ повезивали у целину – етничку, историјску и друштвену заједницу“ (Ивановић Баришић, 2015: 134).

ца, важно је, пре свега, знати да је састав становништва у истраживаним селима некада био готово стопроцентно српски, док данас, поред великих миграција на релацији село–град, те смањења броја становника у сеоским насељима уопште, имамо све већи број мешовитих бракова (са Румунима или Румункама), те тако и знатно процентуално слабљење српске популације. У вези са овим миграцијама, које су се почеле одвијати још током периода социјализма, а које и данас трају, и то са великим интензитетом, јесте и „старење“ села. Све мање је припадника младе популације, па је са тим повезан и све мањи природни прираштај, те и постепено гашење сеоских основних школа, што није једини узрок њиховог гашења, будући да зависи и од заинтересованости родитеља да своју децу упишу у школе на српском језику. Наиме, разлог за то да деца српског порекла, било из мешовитих било из чисто српских бракова, не похађају српску школу, јесте и каснија слабија перспектива у већинској заједници.⁴ Тако је, примера ради, у основној школи у српском селу Белобрешка пре само две деценије било преко две стотине ђака, док их данас има шесторо. Са оваквим друштвеним променама мења се и култура живљења, традиција, а донекле се може изгубити и идентитет, поготово код припадника млађих генерација, што свакако не мора важити за све српске заједнице изван матице.⁵ Самим тим, и традиционална обичајна пракса морала се изменити у складу са свим (не)приликама, али се, на срећу, у целини узев, у значајној мери и одржала, што представља јасан показатељ жеље за очувањем српског идентитета код ове, све малобројније мањине у Румунији. Важан сегмент промена, који је претходило већ поменути, јесу политичка дешавања у Румунији, тј. владавина социјалистичког режима и Чаушескуа након Другог светског рата, па све до деведесетих година двадесетог века, која су значајно изменила и друштвени живот. Дошло је до све већих миграција становништва из села у градове, али и до миграрања из државе у земље Западне Европе ради запошљавања, па самим тим и до великих промена у породичном животу, затим у образовању и статусу жене у породици и друштву, и другог. Све ове промене довеле су до значајног удаљавања од традиционалне културе и дотадашњег начина живота, од некадашње расподеле дневних и годишњих активности и сличног, те је тиме измењен и – нама у овом тренутку посебно важан – начин прослављања традиционалних празника.

Један од најзначајнијих друштвених сегмената за нашу тему јесте српска црквена заједница, која је вековима постојала на територији ових српских села. Са ревитализацијом црквене праксе, почев од деведесетих година двадесетог века, јачала је и свест о српском идентитету код мештана

⁴ Више о овој теми видети у: Ћирковић, 2017.

⁵ Више о односу идентитета, језика и асимилације Срба ван матице, пре свега у Мађарској видети у: Сикимић, 2006 [2007].

ових насеља, уз то поткрепљена и црквеним активностима. Међутим, све већа модернизација друштва, технолошки напредак, жеља за образовањем и миграција ка већим градским центрима условили су садашњу слику села које остаје пусто, старо, без школе, али и са затвореном црквом, чак без свог сталног свештеника – *господина попе*. Овим је угашен још један веома значајан идентитетски сегмент.

У селима Белобрешка, Дивич и Стара Молдава сакупљена су од шест информатора-саговорника, у форми слободног разговора и забележена диктафоном, казивања о ранијим начинима прослављања Свеца, али и о друштвеним и политичким променама које су се дешавале током година и условиле промене празновања.

У овим селима, истог Свеца углавном празнује више породица у селу, или чак готово читаво село. За сам назив *Слава* се у селима Дунавске Клисури најчешће употребљава назив *Светац*, те ће се и у овом раду овај празник тако именовати. Најчешћи Свеци у испитиваним селима који се славе као Кућевне славе јесу: Свети Никола, Свети Аранђел, Свети Димитрије (Митровдан) и Петковача (Света Петка).

Светац се данас слави углавном један дан (*велики дан*), док се раније славило три дана (*навечерје*, *велики дан* и *појутрица*), а понегде је тако и данас. Основни мотив празновања Свеца јесте заштита куће и укућана. Уже гледано, како је Светац један од најсложенијих кућевних празника, по бројним симболима којима се располаже током вршења ових обреда, он „чува мноштво елемената везаних за обезбеђење благостања, добитка у породици, приноса у пољу, плодности стоке и др.“ [СМ 2001: *слава, крсно име*].

*

Навечерје или *навече* је вече пред главни, тј. *велики дан* Славе. Данас се овај дан у већини кућа и не празнује, док је некада имао важну функцију дочекивања Свеца.

Некада:⁶ Све је започињало припремом хране и славског колача, а на овај дан, тј. вече, долазио је и свештеник како би **освештао водицу** и тиме све припремио за почетак прослављања Свеца. „За ту прилику породица треба да има припремљене: кадионицу са тамњаном, свећу, киту босиљка и посуду чисте воде. Све је то окренуто према икони домаће славе“ (Крстић, 2015: 94). За свећење водице припремана је посуда с водом, свећа и кита босиљка, а затим је долазио свештеник да свешта кућу.⁷ Са освећеном водицом некада се месио и славски колач. Постоји још неколико начина на које се освећена водица користила: „Кад уочи свеца дође да ти чита, то све иде у бунар, то не бацамо. Или неки баца на цвет. Ми не правимо, други праву.“

---

⁶ У вези са компарацијом некадашње и садашње ритуалне праксе више видети у: Ћирковић, 2004.

⁷ Према казивању информатора из Белобрешке.

(Дивич)

Поред свећења водице и доласка свештеника, на овај дан се пажљиво **припремала и храна** за укућане и госте. У клисурским селима углавном се водило рачуна о посту. Поред Великог поста, поштовали су се и посни дани (среда и петак), те је и храна за славу била прилагођена овоме:

„Почим то је пос, Божићни пос, ондак јело посно се праи. Парадајиз супа, ел саде многи почели да прае чорбу од рибе, мислим, знате. Али парадајз супа је била, она је, ондак пребранац и риба се пече, пиринач поред ње, мислим гарнитура, да. И колачи, пре се праила штрудла, није било слатке колаче. Штудла са маком, са орасима, са рахатом, то је било пре се праило посно. Посно без јаја, или кој оће, може крофне посне да се праву.“ (Белобрешка); „Ако је посно – посно, ако је среда или петак, се спрема све посно, ако су други дани, онда обично. (...) Џабе славиш славу ако није важно, ондак можеш и да не славиш, ако не испоштујеш све то.“ (Белобрешка); „То се зна, Свеца се спремамо из пре, праимо посне сарме, посан пасуљ. Пасуљ је главан, а ова кућа имала рибе. (...) Е у децембар, тринаестого је Свети Андреја, тад датум се не мења. То од кад света, од кад ја памтим, наша фамилија има тога Свеца, и онда како то биде. Овде су били риболовци и ловци. Риба је била стално свакојака. То није био проблем за рибу, се пржила, се пекла у рерну, се сушила на сунце пре, ја ви кажем од пре како ја знам (...), а сад имамо само пржено, ја је не јем никако. (...) Пасуљ – то сви једу, кад дођу сви: еј, дај још пасуља. Се праи црвена супа, а све посно, не сме да биде ту нешто. Ел праим, штудле купим.“ (Дивич); „Није посна. Оно има, многи посту код нас, а ми, наша фамилија је, и моја фамилија овде, и мој отац и мати, тамо ми фамилија, све Свети Врачи, ми не постимо. (...) Па све по реду – супу, сарму, печење. (...) Кажу: нису Свеца кад није супа.“ (Дивич); „Ако је посно, праимо једну парадајиз супу, једну окешицу, знате. Та ситна, та не пасуљ, и пасуљ се праи, а мој деда увек вола ту окешицу. Она, то се мајка, стара моја баба, она то куала, деда то вола да удроби леба, и то то је посно било, и риба и окешица, парадајиз супа, пасуљ то. А кад је мрсно, се клала живина. Се клала живина, се кувала една супа, се праила тако супа, сос, сад ми увек све то не, и једна сарма. (...) И ондаке штудла се праи. (...) Ми смо штудлу са маком, са орасима, праили смо нешто и слатко, ал не за славу тако.“ (Стара Молдава)

Уз припрему хране текла је и **припрема славског колача**, као једног од основних симбола Славе, али и једног од значајних симбола Сунца, који је остао из прехришћанског времена, а који имају „сви округли обредни хлебови (колачи) који се спремају и других дана у години или у облику котура (са шупљом средином), па и они који се спремају за прославу крсног имена“ [СМР 1998: *крсно име*]. Овај колач се у Клисури меси „од пшеничног брашна са квасцем и водом“ (Крстић, 2015: 98). Најважније је било да се колач направи полако и да се лагано пече, и прати док не порумени, како би имао леп изглед:

„Праили, па није било пекарнице. То није било, ал жене су праиле. Тепсије

биле, има фуруна ту доле, имали смо фуруне и лебац се месио, жене месиле лебац, моја мати обично.“ (Дивич); „Све тако као праим као што се праиду колачи, и пекли смо у шпорет, бринули смо да се испече лепо и тако.“ (Дивич) Важно је било и што лепше, али и симболички јасно украсити колач. Од украса су најчешће на колачу биле плетенице, крст, Исусов знак, ружа у средини, поскур, босиљак и друго: „Се праи тесто око, наоко, преко кика, посреди се метне то тесто, и онда среди се окопа мало, се метне доле тесто, се праи једна лепа ружа од теста исто, и се метне ту. У тесто се завуче босиљак.“ (Дивич); „Како се праи крст, тако крс и ондак овде се засече – и одовуд, и одовуд, и одовуд, и на среди се праи ружа, и ту се мете босиљак кад је дође попа, ту се метне босиљак. (...) Е то ми стоји. То стоји до идуће године. Та ружа стоји у кућу.“ (Дивич)

У неким се породицама испечен колач остављао да **преноћи у кући**: „Колач кад се испече, то је само обичај; се испече, ставимо му у среду босиљак, јену грану босиљка, га ставимо на један послужевник и га ставимо у собу, каже: је добро да преноћи у кућу колач, разумете. Да, ко данаске и сутрадан је слава, то је вече“ (Белобрешка), док се у другим кућама **ломио, тј. резао** на *навече*.⁸ Резали су га сами људи, тј. домаћин и мушки род у кући, пред почетак вечере. У овом случају, када се прави и реже мали колач, правио се и велики колач за *велики дан*. Постојало је веровање да се у току једне године морао резати или један или три колача, те ако су прављена и резана два колача за Свеца, обично се правио и резао још један на Божић или на неки други већи празник.

Након свих обреда постављала се **вечера за укућане**: „Родови и туна ближњи, сви су долазили на славу. Значи – Петковача. Слава Петковача. Су долазили одма навечерје. Се држало одма на навечерје. (...) И ондак се сви скупили на навечерје. То је било увек лепо, јако лепо било.“ (Стара Молдава)

У неким се, пак, кућама ишло после свештања водице прво **на гробље**, да би се дало *задушу*: „Е, и ондак то је, дође на вече дванаестог идемо на гробље. Иде на гроб. Пре се ишло, се носило мало орасе, мало бискуице, нешто, и то тако, знаш, и после се дође кући.“ (Дивич); „Се ишло прво на гробље, се прелили мртви, се однео један букет цвећа и то се носило код мртви, и ондак се увече праило навечерје. (...) На гробљу ништа не остављамо од хране. Цвеће и свећу палимо, и то, а кући после кад дођемо, ми, кажем, праимо ту вечеру, ако је мрсна – мрсна, ако је посна – посна.“ (Стара Молдава)

Данас: Од обичаја за *навечерје* остало је углавном **припремање хране и једног колача**, а још само понегде – **вечера за укућане**. Све остале обредне радње премештене су у *велики дан*, а **одлазак на гробље** се негде изобичајио и остало је само давање *задушу на појутрицу*, док се још само

⁸ „На крсној слави колач се ломи. У Клисури и Пољадији говори се 'реже'" (Крстић, 2015: 98).

понегде на *појутрицу* одлази на гробље. Ипак, у по којој кући задржао се и стари обичај одласка на гробље на *навечерје*: „На гробље идемо пре Славе. Па после, други дан се одвоји, да, па од хране (за покојне).“ (Белобрешка)

Као једном од основних славских елемената, **прављењу и печењу колача** се и данас посвећује доста пажње у кући: „Предвече ја месим колач кући, је л кажу: ко не меси, [уопћи] не слави славу. И онда у колач стављамо те водице богојављенске, зато што свештеник долази касније баш на славу, а и колач треба да буде умешен. Се помолим Богу, ставим водицу ту и месим колач.“⁹ (Белобрешка) Већ код мешања колача сведоци смо промене дела обреда, која је уследила померањем свећења водице од стране свештеника са *навечерја* на *велики дан*, а што се десило највероватније као последица презаузетости радним обавезама, те скраћивањем славских дана на један главни дан, али и услед емиграције људи из села, те смањењем броја оних који славе Славу, што је проузроковало скраћење њеног трајања. Ипак, неке куће су остале доследне у спровођењу одређених обичаја, те се тако понегде још увек држи обичај да колач треба да преноћи у кући: „Купујемо свећу, спремимо колач, ставимо то преко ноћи поред колача једну чашу вина, испред иконе, и свећу, да.“ (Белобрешка) Једна од најзначајнијих промена, која је уследила као последица модернизације друштва, преласка на коришћење електричних извора енергије (самим тим и избегавање шпорета на дрва и кућне пекаре), те услед промене ритма живљења (ужурбаност због послова у фирмама, немогућност добијања слободних дана и др.) који се увелико одражава и на село, јесте поручивање и куповина славског колача у пекари:

„А то га погодимо. Један Србин, како Србин, напраимо сви. Србин праи. Ја узем обично два, неки пут узем два, неки пут један, и на навече ако имам госте, режем и ондак и на Божић. Ако нема нико, само један.“ (Дивич); „Ја не купим, ови сви купу колачи. Даду команду тамо у пекару и се праи хлеб, не ја. Господин наш попа кад дође, о тетка Богдана, Ви увек, Ви једини у село што праите, ретко кој још прави.“ (Белобрешка)

*

Велики дан представља главни дан славе, који се у данашње време највише одржао и коме су углавном прикључени славски обреди из *навечерја*.

Некада: Укућани су рано устајали, облачили се свечано и спремали за почетак *великог дана*. Домаћин је носио **једну свећу у цркву** и тамо је палио, а затим се мало задржавао на литургији. Уместо домаћина, често су „славску свећу односиле девојке из славске куће“ (Крстић, 2015: 94–95).

„И пре први да се не сване, носимо свеће велике, носимо свећу у цркву. Један из куће носи. Носила моја мати и после носила моја снаја, сад они сви умрли, сад сам остала само ја. Није битно кој, али се носи свећа ујутру.“ (Дивич)

⁹ О начинима на које се славски колачи праве и украшавају вид. у прилозима раду.

Када се заврши литургија, деца из славске куће одлазила су по селу, од куће до куће, и **позивала госте** на ручак са замедљаном ракијом и малим хлепчићима које су носили у пртеним торбицама:

„И ондак око подне, ја знам кад сам била дете, моја мама замедља ракију, знате, замедља ракију, и правиле су неке тако колачиће, а све од брашна, лепо се печеду, лепо колачићи, и ондак нам дали торбе оне од вуне, знате, биле торбице мале и за децу, и ту стави колаче, и ондак не тера да вичемо госте. Тако је било пре. Значи, видите, ставите тај колач и и послужи се сас врућом ракијом. Вичеш кумове, брата, мислим пријатеље, кога оћеш, комшију кој нема Свети Николу. (...) И онда код оног ми дођемо, смо долазили овде код деде и бабе да виђемо тако са ракијом, врућа, ондак био снег пре велики, ми деца, ал смо волели знате, то је било, а смо волели да долазимо. И ондак вићеш, тако је било пре.“ (Белобрешка); „Па најмлађи иде сас флашом и... Пре смо носили и колаче. Колач, колико мери имамо да зовемо фамилије, толико колача у торбу, пре торба се носила на раме. У торбу се ставе колачи, флаша ракије и иде, зове се.“ (Дивич)

Слава је отпочињала њеним „подизањем“, тј. паљењем свеће и резањем колача. Светац се славио у посебној **просторији**, која је углавном морала бити до пута, спољашња просторија у којој је стајала и **славска икона**, или икона од великог дана, која се никада није померала са свог места. Икона је, поред славског колача и свеће, један од најважнијих елемената славског обреда. Она је готово искључиво стајала у соби на страни ка путу, у оној соби у којој се резао колач и у којој се славила слава, на њеном источном зиду, а уз њу је стајало и кандило, као и бадњак од Бадњег дана, жито и друго:

„Она стоји где славио славу, у ту просторију. Највећа и с пута, с пута мора да. (...) Па увек стављамо бадњак. Кад идемо на жито, донесемо жито. Кад идемо за Васкрсење, доносимо с Божјег гроба цвеће, то што кад се, то све држимо.“ (Белобрешка); „Слама од Бадње вечери се ставља код иконе.“ (Стара Молдава)

Раније су **велики колач** на **велики дан** **резали** углавном људи из куће. Када се колач прекрши, делио се свима у тањире, али се гледало да круна од колача припадне газди, и та круна стоји са свећом до следеће године.¹⁰ Делић колача се исецка на комадиће, и то „нам служи за преко целе године, ако је нешто потребно да се узме“ (Белобрешка). Оно што остане од колача, мада углавном све буде поједено јер је раније било више гостију, или се даје марви на *појутрицу*, или у неким кућама сам газда поједе на *појутрицу*, док у некима другима пак сматрају да остатке од колача не треба давати живини или кучету, „је л то је славно, је благословен, и ондак треба да се поје све,

---

¹⁰ Према казивању информатора из Белобрешке.

се поје све. Па и не баца се, и он када је добро испечен и добар, то се поје“ (Белобрешка). И вино којим се прелива колач је благословено, те се оним што остане може залити цвеће.¹¹

Након резања колача газда обично даје **здравицу** – у здравље укућана и свих присутних:

„Па он наздрави за здравље, за срећу, напредак. Да буду деца здрава, кућа да иде добро, шта знам ја, даду. С ракијом, да се праи врућа ракија, ондак зима је, Свети Никола је зима, се медља ракија, врућа ракија.“ (Белобрешка); „Има здравица мала, пожели добродошлицу.“ (Белобрешка)

Након здравице, газда пали **славску свећу**. Упаљена славска свећа у кући,¹² на столу, „означава почетак празновања или његовог главног дела; код Срба пламен славске свеће симболизује живот у кући“ [СМ 2001: *слава, крсно име*]. О великом значају славске свеће и њеној симболици сведочи и **чување свеће током године**, након славе, те и њено паљење у различитим приликама – током падавине града као одбрана, када неко изненада умре и слично:

„И ту свећу мож да је чуваш до друге године, је добро да је упалиш, каже, кад грми, кад овако у кућу. Е ондак кад друга, е ондак може, ми те свеће, ја то све што купимо, ја носим у цркву те свеће, што оће да изгори, носимо у цркву, и они узму после то да се претопи.“ (Белобрешка); „И свећа је иза иконе од великог дана. И кад је баш на тај, и кад је свећа, ја је однесем да је запалим ту, да изгори та стара. Ту гори цело време, гори, у снег је метем, и она гори. Ако неки умре, и ниси знао, брзо, на брзину. Мој брат сас том свећом умро. Тако на брзину, и ондак нисмо знали шта ћу, и ја скочим и узмем свећу, и му дам свећу. Ту свећу. Да тако, то су рекли, и моја снаја исто тако, опет јој запалили ту свећу.“ (Дивич)

На дан славе, тј. на *велики дан*, славска свећа се **палила** у различито време, али је увек газда куће био тај који је палио. Неко је палио пре поднева: „И се пали свећа у једанаест сати, да иде дан напред. Исто је било јако лепо пре, није више сад тако све. Па ко, газда треба да дође да упали свећу.“ (Стара Молдава), док су други палили тек када се резао колач и држали је упаљену све док не прође тасић по селу на који се да неки динар, а затим је чували до следеће Славе.¹³ Свећа се углавном држала током читавог ручка, тј. док не оду гости, а онда ју је домаћин **гасио** умочивши прсте у вино и затим притискајући фитиљ: „Газда упали свећу и та свећа гори док се руча, све до увече она гори. Се стави мало на страну, мислим на сто, да се не

¹¹ Према казивању информатора из Белобрешке.

¹² „Запаљена свећа о крсном имену је супституција огња из прехришћанског времена“ [СМР 1998: *крсно име*].

¹³ Према казивању информатора из Белобрешке.

да... И она гори до увече, и онда кад се угаси увече, се угаси са мало вина.“ (Белобрешка) Паљењем свеће се, дакле, означава почетак ручка и славског дана, а пре приступања столу са храном „неко из породице домаћина, обично су то деца, казују молитву: ’Оче наш’“ (Крстић, 2015: 95).

Гости су долазили у време које је било уобичајено за ручак: „Па се знало. Један сат, пола два, гости се скупу.“ (Дивич) Некада су доносили пиће, мада га је било у свакој кући, (поготову вина јер ово је виноградски крај), новац, воће, а могли су донети и понешто слатко деци (чоколаде, бомбоне): „Шта да вам кажем. Може да донесу опет тако једну чоколаду, или ти ја знам, знате, код нас сад вина, ракије – то има. Може да донесе једну флашу вина ел једну флашу ракије, то није проблем, никад не дође празан, увек понесе нешто, донесу, да.“ (Белобрешка); „Па поклоне. Неки новац, неки леј, неки чоколаду, штогод тако. Било и новац.“ (Дивич) У неким се пак кућама није се доносило ништа.

Као основни део славског обичаја, тј. као „главна структурна компонента овог празника“ [СМ 2001: *слава, крсно име*], издваја се славски, тј. **обредни ручак**, којем присуствују сви позвани гости и укућани. Када гости дођу, пре свега су се служили **житом**, тј. **кољивом**, мада није свака кућа имала овај обичај. Након служења кољивом, уколико га има, следило је изношење хране на сто и служење гостију. Најпре се делио славски колач, који је требало појести како не би остајао за сутрадан:

„Прво се славски колач једе, оставимо то мало што смо рекли за преко целе године. Прво славски колач да не би остало да се стврдне.“ (Белобрешка) Након што се подели славски колач, на сто се износила храна следећим редом уколико је мрсна слава, а ако је посна, само се месо замењивало рибом и додавао се пасуљ уместо печења: „Прво се да супа, месо, сос, то се прво да на ручак, и за тем се да сарма, и за сармом печење.“ (Стара Молдава)

Старији људи памте да је у неким кућама домаћин стајао, тј. **дворио славу**, све док се не преломи колач: „А пре стари нису сели на ручак. Газда стојао на нога док [ни се?] дошао попа да реже колач.“ (Стара Молдава)

Када се руча и попије мало вина или ракије, те слава пође својим веселим током, дешавало се често и да се **запева**. У Клисури се не памте славске песме као такве, којих има по Србији, али су се певале старе народне српске песме: „Моји били певачи. Моји били јако певачи, ја нисам. Из моје стране, а овде у кућу, мој свекар, још гости не стигну на славу, он почне да пева. Неке песме, све старе оне песме, све српске.“ (Стара Молдава)

Када су се **испраћали гости**, давало се понешто од хране, како не би одлазили празних руку кући, а и како би се направио обредни круг добијања и давања:

„Кад испраћамо госте, ондак може да и ставимо, никад не иде се празно. Ставиш неко парче рибе, штрудла, не иде празан кући. За децу па се да бомбоне,

ондак било пре.“ (Белобрешка); „Ми опет тако. Се спреми (...), колаче, сарма, печење у тањир. Па тако слаткише децама, се деси да дођу и деца, а кад само ови старији – тако.“ (Дивич)

Данас: Овај дан је и данас остао као најсвечанији дан у славском обреду, али су се током њега одиграле највеће промене у сегментима празновања.

Јутарње **одлажење у цркву** и **паљење свеће** за здравље задржало се и данас, с тим што у већини кућа данас нема подмлатка нити домаћина, те су старије жене те које су на себе преузеле ову и многе друге обредне радње: „Носила моја мати и после носила моја снаја, сад они сви умрли, сад сам остала само ја. (...) Запалимо, седимо, причамо, моја фамилија, сви дођемо. Нас смо троје, и онда проповедамо, мало ту седимо, и онда дођемо кући.“ (Дивич)

У понеким кућама се још увек задржао обичај да по завршетку литургије газда закити флашу замедљане ракије, коју је домаћица припремила, и иде по селу да **зове госте**, али су се изобичајили колачићи који су се некада носили: „Позивамо наше ближње који стално долазе. Па ми позивамо, правимо врућу ракију. (...) Е, сад колач више се не меси, него идемо само са ракијом и позивамо.“ (Белобрешка) Обичај да деца позивају на славу изгубио се, пре свега зато што српске деце има врло мало у клисурским селима. У већини кућа се позивање на Славу идењем по селу у потпуности изобичајило:

„Позовеш, се губи, али не би требало, би требало родитељи да учиду децу, да за обичаје, и то. (...) Па да, јаву, мислим, сад како сам ја овде, али моја сестра тамо горе у кућу, све Свети Никола, на пример – нема. Моји пријатељи, моја ћерка где је удата у Стару Молдаву, они опет Свети Николу имају, и ондак нема кој да ти, да дође. Акој вичеш неког пријатеља. Викала сам моју сестрицу, она има Свети Стевана, сестра од стрица мојега. Она долазила нам, код нас, и ондак ми идемо на Свети Стевана код ње, смо ишли.“ (Белобрешка); „Не зовем. Па брат ми умро. Сад ми снаја и унуче тунака у кућу ди сам се родила, они опет Свети Аранђео, и тако да се не вичемо.“ (Дивич)

С обзиром на то да домаћини данас имају врло мало гостију, у неким кућама и мање од десеторо, **храна се припрема** углавном на *велики дан*, док је неко од укућана у цркви на литургији. Понегде је опстао обичај да се припреми храна и на *навечерје*, па се само понешто дода на дан славе. У клисурским селима приметно је да се и даље углавном води рачуна о посту, те је и храна за славу прилагођена овоме:

„Ако је посно – посно, ако је среда или петак, се спрема све посно, ако су други дани, онда обично. (...) Цабе славиш славу ако није важно, ондак можеш и да не славиш, ако не испоштујеш све то.“ (Белобрешка); „Почим то је пос, Божићни пос, ондак јело посно се праи. Парадајиз супа, ел саде многи почели да прае чорбу од рибе, мислим знате. (...) Е сад има и праву са маргарином колаче, ове слатке, и то.“ (Белобрешка); „Пасуљ, то сви једу, кад дођу сви: еј,

дај још пасуља. Се праи црвена супа, а све посно, не сме да биде ту нешто. Ел праим, штрудле купим, они све посно, не мету ништа, и правим црвену супу, и сарму посну правим сас овим, како ми кажемо, не мог ти кажем, има ону соја.“ (Дивич)

Као главни састојци ручка, од сланих јела задржало се следеће: сарме, печење, риба, пасуљ, супа и сос-чорба,¹⁴ али су се променили начини припреме, па тако нема више, на пример, печења на жару напољу, а различити су и састојци који се стављају у сарму – уместо меса или хлеба, када је посно, стављају се соја или печурке. А што се тиче припреме посланица, углавном се и то у потпуности изменило. Ретко ко још прави штрудле или крофне, а њих су заменили – куповни или домаћи – прављени ситни колачи са маргарином, или пак различите торте: „Сад више ове слатке колаче праву младе. Моја праунука, моја, она воли то да праи колачи и то, пре ми нисмо тако.“ (Стара Молдава)

Након позивања по селу навраћањем или телефоном, чека се свештеник који долази у куће да свети водицу и ломи славски колач. Најпре, када се сви укућани окупе у кући и дође свештеник, домаћин **пали славску свећу**: „Свећа што се упали кад се реже колач. Једна се у цркву упали и једна кући кад дође господин попа. Свећу пали газда. Газда упали свећу и та свећа гори док се руча, све до увече она гори. Се стави мало на страну, мислим на сто да се не, да... И она гори до увече, и онда кад се угаси увече, се угаси са мало вина.“ (Белобрешка) У неким кућама у којима више нема мушкарца – газде, жена сама мора да упали и угаси свећу:

„Гасио, па би треба газда, ел има чаша она вина и треба да попије ту чашу вина, угаси у вино свећу и да попије. А ја сам мучно да попијем. Попијем и ја мало из ње, да не будем и ја, бићем грешна и то, али свећу угасим. И оставим свећу, после са свећом се служимо. Се служимо кад Бадњи дан. На Бадњи дан кад идемо кући са свећом. Ел дете носи свећу, ел газда. Мене ми чак зет, човек ми умро има десет година, ал зет – он. Носи и свећу и цак. Ондаке унуче узме свећу, а он носи цак.“ (Дивич)

У овом случају приметна је и замена улога у обреду, као што је домаћин – домаћица или домаћин – зет. Поред промене актера, и време обављања самог обрета се променило, односно – уместо паљења свеће пред почетак ручка, сада се свећа пали када дође свештеник и почне да свети водицу.

Дворење славе је раније постојало у понеким кућама, али се данас у готово свим породицама то изобичајило, најчешће због тога што су у већини кућа остале саме старије жене.

Након паљења свеће отпочиње обред **свећења водике**, који је сада пребачен са *навечерја* на *велики дан*: „Има кадионицу, кади се, прекрсти,

¹⁴ „Кажу: нису Свеца кад није супа.“ (Дивич)

љубимо крст, дође са крстом.“ (Белобрешка); „И онда кад дође свештеник, он прво освешта водицу, спреми воду у чинију и босиљак, освешта водицу и после сече колач, и правимо и кољиво.“ (Белобрешка). Овај обред се није променио у својој структури, изузев што је временски измештен, највероватније због све мањег броја људи који су остали у селима, те самим тим нема потребе да свештеник долази *навече*, већ је могуће да све обави за једно преподне.

Данас се уобичајило **сечење колача** са свештеником, док су некада колач ломили само мушки укућани:

„И онда чекамо попу, кажемо: оће да режемо колач, објавим.“ (Дивич); „На велики дан то попа. Сад ја морам с попом. Они нису ни сваку годину за Свеца кући, не може да дођу, и ондак ја режем сас попом, шта да радим. Је л вичем комшију, сам терала једаред, имамо попу у Живице, ал ни се запопио, није ишо сас попом. Ја кажем Живице: узни ти режи колач, мисим, баба Борице. Он пружи руке, а попа био из Белобрешке, не наш. Каже: не, не, ти режеш твој колач, а он ће реже код њега кући колач. И онај се мануо, Живица после није хтео да реже, после ми се извињаје, каже: Борице, ја нисам крив, попа није дао. Добро, свеједно, режем ја, па шта, није то тако страшно. И тако проведемо и то.“ (Дивич).

И овде је приметна промена актера – прелази улога са домаћина на домаћицу, и уз то се додаје нови актер – свештеник; прва је промена условљена животним околностима, а друга – већим окретањем цркви након политичко-друштвених дешавања у држави (владавина социјализма). Поред резања колача у кући, које се и раније одвијало, са свештеником или без њега, данас је колач почео да се сече и у цркви, али то још увек није узело маха, већ се дешава само у виду појединачних случајева: „Има неки који кућа пала, не знам шта је, иду режу и у цркву.“ (Дивич) Ружа од колача се и даље чува, или се даје марви као некада, а остаци од славског колача дају се гостима, уколико се деси да нешто преостане.

Сви ови обреди одржавају се и даље у **главној соби**, у којој стоји славска **икона**, с тим што се понегде ручак измешта из те собе у другу просторију, што је условљено осавремењавањем друштва, тј. потребом за већим комфором и повећавањем броја просторија у кући: „У собу напред. Ди попа реже колач. (...) Не славио тунак. Имамо горњу, једну велику, тамо слави-мо, али ту само режемо колач и попу. (...) Па тако је било пре, раније, није било ни соба. Има сад камара соба.“ (Дивич)

Долазак гостију на ручак и даље представља главни део славског обреда, али се временски помало изместио. Некада су гости долазили око један, два сата поподне, док данас долазе тек после пет сати, а запараво када ко стигне, што је свакако, као и већина промена, условљено другачијим темпом живљења, тј. модернизацијом начина живота – уласком у социјалистички, а затим и у капиталистички друштвени систем, променом врсте послова – од

пољопривредних ка онима у фабрикама и установама, те наметањем организације дана у складу са радним временом: „Па се знало. Један сат, пола два, гости се скупу. А сад не се скупу у пет, шест, сад нема више то да се гледа.“ (Дивич); „Па не кад се скупимо. Било је пре, пре се знало се, а сад се ради друкше.“ (Дивич) Са повећаним личним дохоцима и стандардом расте и потреба за даривањем, те данас гости доносе и чоколаде и различите куповне посластице за децу, али и поклоне домаћици и домаћину: „Неки мали поклончић, вино – шта знам, пиће неко евентуално.“ (Белобрешка); „Па ми обично носимо поклон.“ (Дивич); „Сад донесују поклоне кумови. Нису пре донесивали ништа.“ (Стара Молдава)

Почетак ручка, постављање хране и пића на сто, а затим и конзумирање, остали су главни сегменти прославе славског обреда. Сегмент који се готово у потпуности изгубио јесте музика, тј. певање: „Раније су неки из другог села долазили са хармоником, ако си хтео да их примиш, да им даш мало пара, али се током времена све изгубило.“ (Белобрешка); „Пре се певало, пре људи певали, а сад не. Се руча и причамо, разговарамо и...“ (Дивич)

На самом крају славског обреда, на *велики дан*, гостима се у неким кућама и даље даје мало хране да понесу: „Кад испраћамо госте, ондак може да и ставимо, никад не иде се празно. Ставиш неко парче рибе, штрудла, не иде празан кући. За децу па се да бомбоне, ондак било пре, а саде су чоколаде и има свакојаке феле слаткиша, и се купи, и није то проблем“ (Белобрешка), док се у другим кућама овај обичај изобичајио. Неке домаћице госте дарују тек на *појутрицу*, када носе *задуш*у на гробље.

*

Појутрица је трећи дан славског обреда. Ово је једини дан Славе током кога су се сачували сви обичаји који су и некада били везани за овај дан и који готово да се нису ни изменили. То је дан намењен мртвима, када се даје *задуш*у у кући или на гробљу, и када се **кади кућа**:¹⁵

„Па се спреми опет мало ручка. Мало и фришкога се да *задуш*у. У кући *задуш*у.“ (Дивич); „На *појутрицу* дамо кући *задуш*у, не идемо на гробље. А има кој иде на *појутрицу*, не иде на навечерје. (...) Ондак опет се купимо сви и праимо, ил је мрсно – мрсно се праи, ил је посно – посно. И праимо те крофне, је ли, праимо нешто, потом се кади, се кади мртвима. То је *појутрица*, трећи дан. Иде (на гробље) кој иде, ми идемо на навечерје.“ (Стара Молдава); „И ту се јело, се пило, и трећи дан се да *задуш*у све што остане. Остане штрудле, обично штрудле се праве и крофне, то је посно, то може да се праи посно. И онда то се да *задуш*у. Кући, кући кадимо. Кадимо, метемо кадевницу и кадимо, и се да *задуш*у свима који знамо ми, који су наши мртви, се да *задуш*у, и готово.“ (Дивич)

Овог дана такође могу **доћи** неки **гости** на доручак или ручак, а могу

¹⁵ Према казивању информатора из Белобрешке.

се и **даривати гости храном** по њиховим кућама:

„Па брат ми умро. Сад ми снаја и унуче тунака у кућу ди сам се родила, они опет Свети Аранђео, и тако да се не вичемо. (...) Неки пут тако идемо на појутрицу, ил они дођу тако код мене, ил ја идем мало код њи да видим шта раду, тек да не прође слава да нисмо један код другог.“ (Дивич); „И ондак сутрадан је појутрица, акој оћеш, мож да вичеш и на појутрицу. Да вичеш комшију, ил кога оћеш, да се послужи, није то проблем.“ (Белобрешка)

И даривање храном по селу на овај дан везано је за култ мртвих, поготову када се узме у обзир даривање колачићима, хлебчићима који се зову бабице, а који су обавезни део посмртних обреда:

„Даш колаче, помало им даш штрудле, а вољу пасуља, и то им метем, и сарме и рибе и(м) дам, али кад и(м) дам. И дам кад дам задушу. Напуним велику чинију и носим свима. Свима дам. Шта оћу, метнем свакем једнако, колико биду, колико дођу, и... Само моја сестрица, она је у Белобрешку, у друго село, е њојзи спремим на тај дан и ју дам. А овим носим сутридан с котарчетом. Метем котарче и метем једну бабицу, метем рибе, метем пасуља, метем и чорбе и супе, и све, по то се прави више. И ја то све дам. Идем и на крај села, имам једну снају и њојзи носим, ондак има један што ми помаже да радим – и њему носим. Бабица, па не знаш шта је бабица. То је оно уплетено, бриош румунски се каже. Плетеница једна, али знаш како, оно се уплете овако, тако, од теста. А то ни донесу, командујемо, и сад не праим, не праимо то, сад донесе све готово, то само командујеш, они ти донесу. То се да на тај дан, бабице се дају, то мора да даш, и кад умреду, све се праву за то“ (Дивич).

На овај дан се једу и **остац** од **славског колача** и остале хране: „Па и не баца се, и он када је добро испечен и добар, то се поје, се поједе све, и тако да нема, да сутрадан, да остане не знам шта много, и ондак то газда поје на појутрицу“ (Белобрешка).

*

Промена Славе и обележавање другог свеца веома је често у случајевима када се купује кућа у којој се претходно славила нека друга слава, а не она коју је домаћин до тада славио. Тако су међу људима и раније постојала различита мишљења, а и данас постоје, у вези са преузимањем Славе, њеном заменом, или пак са слављењем две Славе. Неки сматрају да могу постојати две Славе, тј. кућевна и лична Слава:¹⁶

„Ако се купи кућа од неког другог, све та Слава треба да остане. (...) На пример, и тата кад отишли смо горе, тамо кућу ди смо купшили, тамо је био све Свети Никола, али каже – имаш право, тако и пише и у Библију, да узмеш твоја Свеца, најстарији син који изиђе из куће да узме Свеца његова. На пример, ја и саде кад је четрнаестог фебруара, када је Свети Трифун, ја праим ручак. Мислим, идем у цркву на службу, ал не режем колач. Реже мој братић, је

¹⁶ Према казивању информатора из Белобрешке.

резо. Моја сестрица, што остали у кућу ди смо се ми родили, код мојега деде и бабе од стране тате, знате. А тата је узео, увек Свети Трифун је славио, и Свети Трифуна, али Свети Николу – увек је резао колач и на Свети Николу. Кућу коју си купио је тај Светак, је добро да држиш тај (Свети Никола – кућевна). Ако оћеш ти да држиш и твој Светац, није ништа. И ја, на пример, ето његова ћерка, ја овде немам никакву везу, али ја, Свети Трифун кад је, праим ручак, идем у цркву и дођемо ручамо, не радим тај дан, знам да је Светац мојега тате био, моје бабе, моје то.“ (Белобрешка)

Има и оних који не желе да мењају своју Славу, већ је задржавају, али не желе ни да славе две:

„Па сад то – како кој. Моји су ушли у кућу, ће д иду, купили кућу. У ствари, снаја и ми, био ту плац и они купили, и ко њојин део, и купила од брата, и праила кућу туна. Е она Свеца слави Светог Аранђела, не да слави, њена је Петковача тунака, ел ми унук не да слави Петковачу. Он каже – слави његовог Свеца. Па сад да л је то добро, да л није, Бог га знао, опет би требао да слави и њу због што живи у кућу, би требали и то. Они носе свећу у цркву само и ручак праиду за њих само.“ (Дивич)

У неким кућама обележавају се и **зимска и летња слава**. Информатор из Белобрешке, на пример, слави зимског Светог Николу, 19. децембра, а летњег само обележи тако што не ради: „А летњег, летњи је Свети Никола у Радину, они, ондак је и заветина њима, и они славу онда. Добро, не радимо ми ни тај дан, ондак је 22. увек падао. Али мисим, на тај дан не радимо јер је летњи Свети Никола и не, није нужда баш да радимо.“ (Белобрешка)

Постоје и они Свеци који се у одређеним селима веома поштују и празнују, иако нису кућевне Славе, али и они који се обележавају зато што се на њихов дан десило нешто важно за укућане, и то се одржало до данашњих дана, с тим што то представља ствар личног избора, а није саставни део колективног идентитета:

„Па свакем је Слава Петковача, славио сви. (...) Па да, за ручак се не ради Петковача, и тако. Па ми не радимо радњу уопште на Петковачу. Нашем селу, и којем су Свеца и којем нису, а и скоро смо сви... Мој деда је био рођен ди је Петковача. Ја славим, и ја, то ми деда био рођен Петковачу, и ја то славим та свеца и не радим. Дам мало задушу деди, починим његово са свећом, и тако. Поштујем тај Светац и Светог Николу тако исто. Светог Николу ми је баба очина, мати рођена у кућу ди је Свети Никола, и ја и то поштујем, и постим тај дан, и све.“ (Дивич)

Сви поменути сегменти у породичним празновањима Свеца постојали су и раније, а углавном се и данас држи до њих. Међутим, са политичким и друштвеним дешавањима, тј. уласком у рестриктивни и репресивни социјализам Румуније у време Чаушескуове владавине, долазило је и до промене кућевног Свеца уколико је дотадашњи падао у пост. До ових промена је највероватније долазило услед репресије и жеље да се Слава одржи,

али да се не примети њено прослављање, мада казивачи имају другачија мишљења: „Многи су променили, имали Свети Николу, за време Чаушеска су променили, су тели [почиве?] Пос, знате, па оће да умесе не знам шта, и ишло им рђаво у кућу. И онда промене, дошли све назад, све тај светац што је био.“ (Белобрешка)

***

Из прегледане грађе са терена Дунавске Клисуре у Румунији долази се до закључка да Слава, тј. Светац, у традицији Срба у Румунији заузима значајно место, те да представља важан сегмент у очувању идентитета. Међутим, све друштвене промене настале током друге половине двадесетог века, као што су „миграције становништва из села у градове, миграције изван државе из економских разлога, дневно мигрирање становништва на релацији град и његова околина, промене у породичном животу, образовање, промене у статусу жене у породици и шире у друштву, само су неки фактори који су утицали на корените промене не само животних навика већ и схватања, а што је у крајњој инстанци утицало на прихватање нових друштвених и културних образаца и удаљавање од традиционалне културе предака“ (Ивановић Баришић, 2014:46). Па ипак, славски обред представља један од ретких сегмената традиционалне културе који је своју форму одржао до данас, уистину – са измењеним елементима. Оно што је важно јесте препознатљивост празновања Славе у српском народу, која се очитује и код Срба на територији Румуније, те самим тим доприноси и јачању и очувању идентитета.

Свакако, под утицајем свих наведених промена, славски обред је мењао своје карактеристике, тј. унутрашње елементе. Највећу промену претрпело је време, тј. **трајање празновања**, што се очитује у скраћивању празновања са три дана (*навечерје, велики дан, појутрица*) на два, или чак на само један дан (*велики дан*). Док се раније ломео један мали колач на *навечерје*, долазио свештеник да свети водицу и спрема се вечера за укућане, данас је готово сасвим потиснуто обележавање овог дана, а са њим су се изгубила и два сегмента славског обреда – вечера и резање малог колача, док се свећење водице пренело у наредни, *велики дан*. Дакле, овим временским померањем не само да су нестали одређени елементи славског обреда, већ су они аутоматски замењени другима, као што је нпр. мешање великог колача, који се некада правио са освећеном водицом од навечерја, док је данас то немогуће зато што се колач прави вече пред *велики дан*, а свештеник у кућу долази тек на *велики дан* око поднева.

Други сегмент празновања јесу **учесници**, у оквиру чијих се измена углавном очитује неколико друштвених промена: миграције становништва из села у градове, старење села – велики морталитет, промена статуса жене у породици и друштву, ревитализација религијске праксе од деведесетих година двадесетог века, и друго. Тако је, на пример, данас у већини случајева жена та која је остала сама у сеоској кући и која је принуђена да пали и гаси

славску свећу, да реже колач са свештеником и остало. Уместо деце која су некада била позивари за Славу, данас то ради домаћин, и то тамо где се тај обичај уопште и задржао. Дакле, може се приметити да се улога деце као учесника у славском обреду готово сасвим изгубила, а највероватнији узрок томе су знатно смањени прираштај и одлазак младих из села.

Празнични реквизити, као што су славски колач, славска свећа, икона, кандило и друго, углавном су остали непромењени, те су и даље чиниоци овог обреда; међутим смањено се њихов број, па је тако, на пример, изобиљавајући славски колач на навечерје, пре свега због смањеног броја гостију.

Елемент који се најмање мењао јесте **простор**. Он је претрпео промену у смислу измештања собе за гозбу, што се десило услед ширења кућног простора.

Узевши у обзир промену свих елемената славског обреда, на самом крају долази се и до промене **радњи** које су карактеристичне за извођење овог обреда, а које су сачињене из претходно помињаних елемената. Оне су претрпеле велике промене, пре свега у смислу временског измештања, промене учесника и реквизита, па све до потпуног изобиљавања. Једна од најзначајнијих радњи која је остала готово непромењена, изузев временског измештања (са ранијег поподнева на касније поподне, након завршетка радних обавеза), јесте славски ручак на *велики дан*. Ова промена, наизглед мала, ипак представља значајно огледало друштвених промена. Запошљавање у фирмама и по великим местима допринело је промени ритма живљења, поготову на селу, а самим тим – и промени празничног ритма.

Поред наведених, ту је и **промена у начину припремања хране** и славског колача, као и промена у добијању поклона од гостију и у даривању гостију. Припреми славског колача некада се придавало изузетно много пажње, од припреме самог теста, преко украшавања и печења, док се данас, условљено мањком слободног времена, овај колач већ увелико, чак и у селима, купује у пекарама. И код добијања поклона од стране гостију приметна је велика промена, а у складу са већом економском развијеношћу и напретком, у смислу производње разноврснијих слаткиша, на пример, и уопште могућности да се они данас прибаве у селима. Одрасли добијају различите поклоне за славу, док је некада и флаша пића била велики поклон. Када се крене кући – тако је било раније, а углавном је тако и данас – одраслима се давало мало хране од ручка, али се изменио дар који се даје деци, па се тако данас она дарују чоколадама, док су некада једва добијала и по коју бомбону.

Дакле, промена у прослављању и вршењу славског обреда има одиста веома много, али су ипак сачувани његови основни чиниоци, те самим тим структура славског обреда, гледано у целини, и даље остаје препознатљива у српској традицији. Овако чврсто чување славског обреда код Срба у Румунији, који се са мањим или већим изменама упражњавао и током со-

цијалистичког периода, и који и у постмодерном друштву технолошке револуције и глобализације ипак опстаје, одраз је жеље за очувањем сопственог идентитета од стране једне мањинске групе и жеље за опстанком током све значајније асимилације са већинским становништвом. И за сам крај, можда не баш сувише оптимистично, али сасвим прикладно за ову тему и питање које би требало поставити као важно за очување идентитета кроз неговање језика, вере и обичаја, ево размишљања једне баке, наше саговорнице, из села Дивич у Румунији о садашњем стању српске традиције: *Саде то се с(в) е губи, јено по јено. Не знам још, како још Свеца славимо* (Дивич).

Литература

- Ивановић Баришић, 2014: М. Ивановић Баришић, Породична Слава у Срба с посебним освртом на Александровачки крај, у: *Нематеријално културно наслеђе и локална средина: резултати савремених мултидисциплинарних истраживања александровачке Жупе и околних области*. Александровац: Завичајни музеј Жупе, 43–72.
- Ивановић Баришић, 2015: М. Ивановић Баришић, Календарски празници код Срба у Румунији. Темишвар: *Исходишта*, 1, 130–138.
- Крстић, 2015: Б. Ђ. Крстић, *Народни живот и обичаји Клисуреца и Пољадијаца*. Посебна издања, Књига 79, Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Недељковић, 1990: М. Недељковић, *Годишњи обичаји у Срба*. Београд: Вук Караџић.
- Сикимић, 2006 [2007]: Б. Сикимић, Две мањине: Срби и Бањаша у Мађарској, у: *Етнографија Срба у Мађарској 5*, Будимпешта, 101–112.
- СМ, *Словенска митологија енциклопедијски речник*, 2001: (Ред: Толстој М. Светлана и Љубинко Раденковић). Београд: Zeptr book world.
- СМР, *Српски митолошки речник*, Друго допуњено издање, 1998: (Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић и Никола Пантелић). Београд: Етнографски институт САНУ.
- Ћирковић, 2004: С. Ћирковић, Мек љеб ко сунђур да једеш, у: *Liceum 8*. Крагујевас: Centar za naučna istraživanja SANU u Kraгујевсу, Univerzitet u Kraгујевсу, 85–108.
- Ћирковић, 2017: С. Ћирковић, Настава на српском језику у Поморишју данас, у: *Исходишта 3* Ниш–Темишвар: Филозофски факултет у Нишу, Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару, Савез Срба у Румунији, 519–536.

Nina V. Aksić

**PATRON SAINT LIKE ALIVE ELEMENT
OF TRADITIONAL CULTURE OF SERBS
IN DANUBE GORGE (ROMANIA)**

Summary

By researching three themes of traditional life among Serbs (Saint Patron, Christmas and Wedding), on the field of the Danube Gorge, in villages Belobreška, Divič and Stara Moldava, were collected data on past and present ways of celebration. In this paper, the ways of observing the Saint Patron (Saint) with traditional patterns, as well as their transformation in modern society, are presented, as well as the causes and consequences of these changes. There are a number of changes in the celebration and performing of the celebration, but they are nevertheless preserved its basic factors and its structure recognizable to the Serbian tradition. Special attention has been paid to Saint Patron as the identity element of the Serbs in Romania with the help of which the Serbian community is still recognized today and thanks to which it survives in a multicultural environment.

Key words: Serbs, Danube Gorge, customs, Saint Patron, Romania.

Часопис
ИСХОДИШТА
4

Издавачи

САВЕЗ СРБА У РУМУНИЈИ

ФИЛОЛОШКИ, ИСТОРИЈСКИ И ТЕОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
ЗАПАДНОГ УНИВЕРЗИТЕТА У ТЕМИШВАРУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ

За издавача

Инж. Огњен Крстић, председник Савеза Срба у Румунији
Проф. др Наталија Јовановић, декан Филозофског факултета у Нишу

Број приредила

Мирјана Бојанић Ћирковић

Лектура и коректура

Јања Димитријевић

Корице

Ливија Матејаш

Дарко Јовановић

Прелом

Милан Д. Ранђеловић

Формат

17 x 24 cm

Штампа

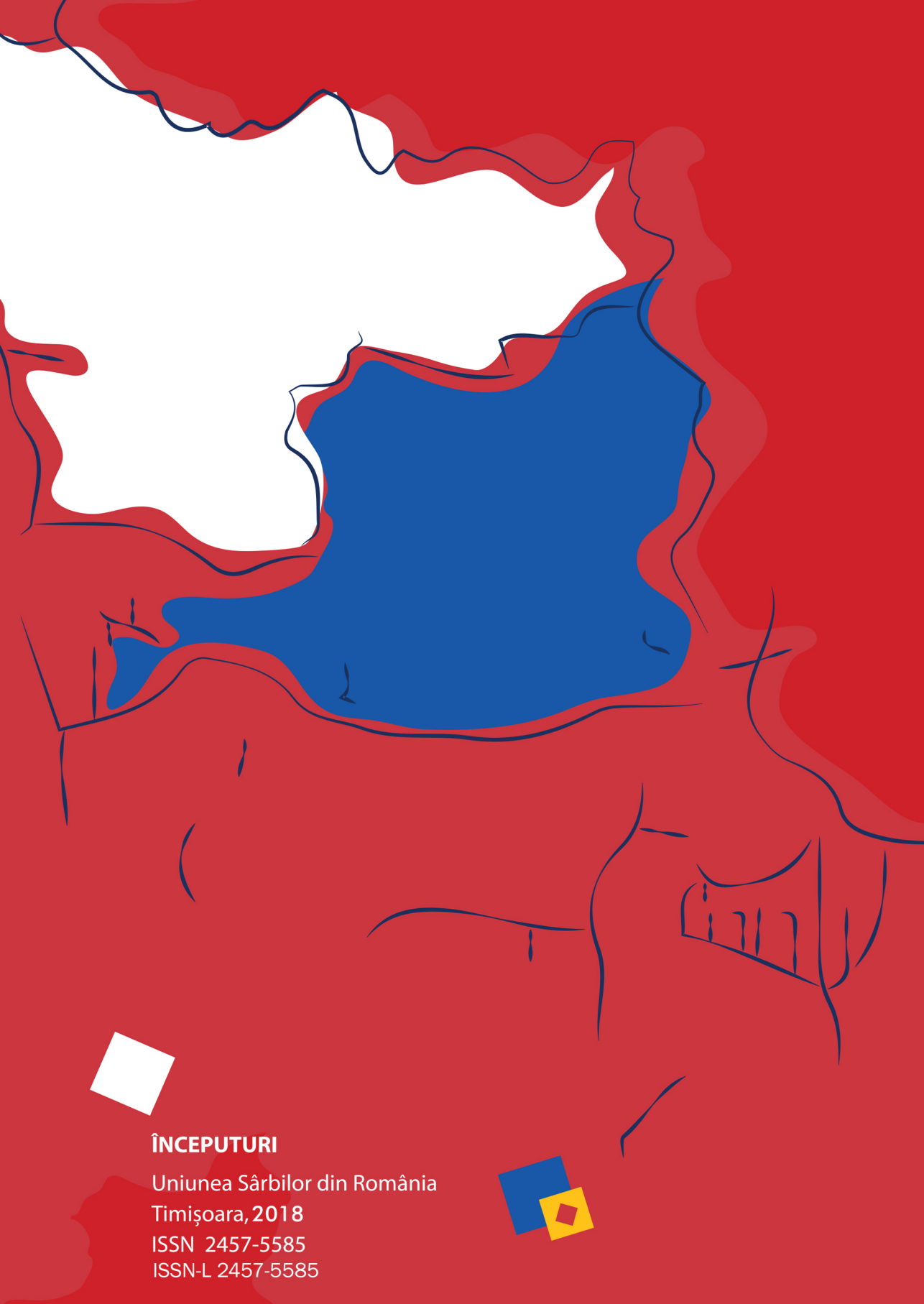
Editura Universității de Vest

Тираж

100 примерака

Ниш 2018.

© ССР и аутор
ISSN 2457-5585
ISSN-L 2457-5585

ÎNCEPUTURI

Uniunea Sârbilor din România

Timișoara, 2018

ISSN 2457-5585

ISSN-L 2457-5585

